

ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКІ СИЛИ (ВМС) — вид збройних сил, призначений для захисту держави з моря, відбиття агресії та недопущення панування противника у своїй операційній зоні. За своїми бойовими можливостями сучасні ВМС спроможні знищувати кораблі та важливі наземні об'єкти противника, підтримувати сухопутні війська на примор. театрі воєн. дій, висаджувати мор. десанти, порушувати мор. перевезення. Ці завдання ВМС виконують як самостійно, так і спільно з ін. видами ЗС.

Використання кораблів у військ. цілях відоме здавна, зокрема значну частину військ. могутності Стародав. Греції, Єгипту, Риму, Фінікії забезпечували їх ВМС. Основу тогочас. флотів складали переважно гребні судна, гол. тактичні прийоми яких — таран та абордажні сутички. На них встановлювалися металеві машини, згодом — 3–5 гармат. Із розвитком парус. флоту вітрил. судна поступово витісняють гребні, кількість гармат на них збільшується. У 17 ст. у Великій Британії, Франції і Нідерландах виникають постійні військ. флоти. Тоді ж склалася перша організація вітрил. флоту, за якою він поділявся на 3 ескадри, кожна з яких ділилась на 3 дивізії: авангард, центр і ар'єргард. Кораблі, вишикувані у кільватерну колону, намагалися зайняти навітряне положення по відношенню до противника, і, зближуючись з ним, знищити його кораблі артилер. вогнем (на поч. 19 ст. на вітрил. лінійних кораблях встановлювали 120–135 гармат із дальністю стрільби до 600 м). Застосування парової машини, гребних коліс, а від 40-х рр. 19 ст. — гребних гвинтів, дозволило перейти до будівництва парового флоту, створення заліз. і броньов. кораблів. Воєнні доктрини мор. держав визначали, що осн. завданням флотів є завоювання панування на морі шляхом досягнення перемоги у ген. битві гол. сил флоту. Під час 1-ї та 2-ї світ. воєн розмах бойових дій на морі значно збільшився. Лінійні кораблі втратили свою провідну роль і поступилися авіаносцям, завдяки яким взаємодія ВМС із сухопут. військами стала більш ефективною, що створило умови для проведення масштаб. десант. операцій. [2-а світова війна](#) підтвердила висновок про те, що цілі зброй. боротьби на морі повинні досягатись ВМС, які складаються з різномір. сил, при тісній взаємодії між ними, а також з авіацією та сухопут. військами. Після війни провідні мор. держави (США, Велика Британія, СРСР, Франція) осн. зусилля спрямовували на створення атом. підвод. човнів з балістич. та крилатими ракетами, авіаносців, надвод. кораблів з ракет. зброєю. Надводні кораблі стали озброюватись зеніт. та крилатими ракетами, атомні підводні човни — крилатими та балістич. ракетами. Створення комплексів балістич.

ракет для підвод. човнів з дальністю стрільби понад 8 тис. км та оперативно-стратег. крилатих ракет надвод. і підвод. базування змінили форми й способи зброй. боротьби на морі. ВМС провідних мор. держав стають більш потужними при скороченні їх чисельності, а кораблі — більш універсальними. Водночас особливого значення набуває створення флотів прибереж. зони і закритих морів, до складу яких входять сучасні багатоцільові надводні кораблі (класу фрегат — корвет) та катери, дизел. підводні човни. Такі потужні прибережні флоти нині можуть мати не тільки провідні мор. держави, а й ін. країни, зокрема Україна.

На території України військ. флот вперше з'явився у 6–7 ст. н. е. Військ. кораблі того часу були невеликими і використовувалися, як правило, тільки для доставки військ до місця бою. Їх виготовляли з цільного дерева, вони мали кермо, зйомні щогли, вітрила, були порівняно легкі для транспортування по суші й рухалися, в основному, за допомогою весел. Прихід варягів у 9 ст. н. е. значно раціоналізував укр. військ.-мор. мистецтво. Основу мор. флоту київ. князів складали весельно-парусні човни, екіпаж яких нараховував 40–60 воїнів. У 907 військо київ. князя Олега за допомогою таких човнів блокувало Константинополь з моря. За наказом київ. князя Ізяслава Мстиславича у 1151 було побудовано корабель, який, на відміну від ін. тогочас. суден, мав суцільну криту палубу, що прикривала гребців. Добрими мореплав. якостями вирізнялися «чайки» — військ. човни запороз. козаків. Їх основу становив липовий або вербовий стовбур, обшитий з боків дошками та обсмолений. Довжина «чайки» — 18–20 м, шир. — 3–3,5 м, екіпаж — 40–60 козаків. Вони мали 2 стерна — на носі та кормі, що забезпечувало судну високу швидкість під час розворотів, 20–40 весел, зйомну щоглу з вітрилом, 4–6 невеликих гармат. На цих човнах запороз. козаки не тільки здійснювали довготривалі переходи Чорним морем, а й вели мор. бої із турец. галерами.

Зародження укр. нац. ВМС розпочалося після Лютн. революції 1917 і пов'язане із Чорномор. ген. мор. радою, внаслідок діяльності якої до кін. 1917 укр. нац. прапор підняла майже половина кораблів Чорномор. флоту, серед них — броненосець «Євстафій», крейсер «Пам'ять Меркурія», лідер канонерок «Запорожець», есминець «Незможний». УЦР створила Ген. мор. секретаріат, прийняла Закон «Про Український Державний флот», оголосила Чорномор. флот власністю УНР, розробила та затвердила військ.-мор. прапор УНР. Було перейменовано низку нових кораблів, зокрема лінкор «Імператор Олександр III» отримав назву «Воля», «Імператриця Катерина II» — «Вільна Росія», недобудов. крейсер «Адмірал Нахімов» — «Гетьман Богдан

Хмельницький», есмінець «Незможний» — «Незможник». 29 квітня 1918 з проголошенням Укр. Держави на чолі з гетьманом П. Скоропадським Чорномор. флот, щоб не бути захопленим німцями, підняв укр. прапори. Частина кораблів, яка залишилась під червоними прапорами, за наказом більшов. уряду була переведена до м. Новоросійськ (РФ) і затоплена. Власне трактування цих подій у руслі більшов. ідеології виклав О. Корнійчук у п'єсі «Загибель ескадри», яку ставила переважна більшість театрів СРСР. Укр. флот у Севастополі почали відновлювати: ремонтувати кораблі, проводити навчання, формувати екіпажі; покращилось їх забезпечення. Однак слабкість Укр. Держави та поразка Німеччини у війні призвели до того, що наприкінці 1918 війська Антанти захопили укр. флот (2 лінійних кораблі, 2 крейсери, 10 есмінців, 8 канонер. човнів, 12 тральщиків, 4 підвод. човни, 16 допоміж. суден, 103 десант. і торгових судна), а у 1920 вивели його із Чорного моря.

Із здобуттям Україною незалежності розпочався процес розбудови нац. ВМС. 18 січня 1992 опубл. Звернення Президента України Л. Кравчука до військовослужбовців, у якому зазначалось, що всі угруповання військ, які базуються на укр. тер., крім військ стратегіч. сил, становлять ЗС України, а військовослужбовцям необхідно до 20 січня скласти військ. присягу на вірність народу України. У відповідь на це звернення частина особового складу окремих підрозділів Чорномор. флоту прийняла присягу на вірність народу України. 5 квітня 1992 Президент видав Указ «Про невідкладні заходи по будівництву Збройних Сил України», яким передбачалося створення ВМС України. 6 квітня 1992 Президія ВР України ухвалила звернення «До Верховної Ради Російської Федерації, населення Криму та військовослужбовців Чорноморського Флоту», в якому зазначалось, що Україна, яка зробила знач. внесок у будівництво Балт., Пн., Тихоокеан. і Чорномор. флотів колиш. СРСР і має право на свою частку від усього ВМФ СРСР, претендує лише на ту частину Чорномор. флоту, яка приписана в її портах, що є значно менше внеску України у будівництво ВМФ. Однак 7 квітня 1992 президент РФ Б. Єльцин видав Указ, яким підпорядкував Чорномор. флот РФ, що поклало початок тривалим переговорам щодо розподілу флоту. Підписання 1997 та ратифікація 1999 широкомасштаб. політ. Договору «Про дружбу і співробітництво між Україною та Російською Федерацією», а також 3-х базових укр.-рос. угод щодо Чорномор. флоту (серед яких «Угода про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України», «Угода про параметри поділу ЧФ») позитивно вплинуло на стабілізацію ситуації в Севастополі й АР Крим, хоч Україна отримала лише 18,3 % майна Чорномор. флоту, що значно менше її закон. частки.

Нині ВМС України складаються з надвод. сил, підвод. сил, мор. авіації та берегових військ. До їх складу входять допоміжні судна, різні служби та частини спец.

призначення, навч. заклади та установи флоту. Надводні сили призначені для ведення пошуку й знищення підвод. човнів противника, боротьби з надвод. силами, висадки мор. десантів, виявлення та знешкодження мін та виконання ін. завдань. Кораблі і катери, залежно від їх призначення, поділяються на групи, класи та підкласи. Підводні сили призначені для пошуку та знищення надвод. кораблів, суден та підвод. човнів противника, здійснення мінних постановок, ведення розвідки та виконання ін. спец. завдань. Авіація ВМС (мор. авіація), яка призначена для пошуку і знищення підвод. човнів, виконання перевезень, ін. завдань, має протичовнові та транспортні літаки і гелікоптери (див. також [Авіація війська](#)). Берегові війська призначені для оборони узбережжя країни і важливих об'єктів на ньому від ударів сил флоту противника з моря. Мор. піхота, що входить до їх складу, призначена для дій у складі мор. десантів. Гол. завдання допоміж. суден — забезпечити базування і бойову діяльність надвод. кораблів та підвод. човнів. У ВМС України всі кораблі поділяються на 3 групи: бойові кораблі та катери, кораблі і катери спец. призначення, морські та рейдові судна і катери забезпечення; у групах, згідно з призначенням та озброєнням, — на класи, а у класах, залежно від спеціалізації, водотоннажності, типу енергетич. установки та принципів руху, — на підкласи. До класів (підкласів) кораблів належать: 1-ша група — багатоцільові надводні кораблі, багатоцільові підводні човни, мінно-тральні кораблі, десантні кораблі; 2-га група — кораблі упр., підводні човни спец. призначення, розвідувал., навч., спец. кораблі; 3-я група — гідрограф. судна, пошуково-рятувал. судна і катери, транспортні судна і катери, рейдові спец. судна. Кораблі та катери 1-ї групи належать до бойового складу ВМС України. Кораблі 1-ї та 2-ї груп, згідно з тактико-тех. характеристиками та водотоннажністю, поділяються на ранги, які визначають старшинство командирів за своїм службовим положенням, їх права, а також норми забезпечення кораблів матеріально-тех. засобами. Кораблі, що мають характерні ознаки зброї, енергетич. установки, принципи руху, у назві свого підкласу містять ці ознаки, зокрема «фрегат з керованою ракетною зброєю», «корабель на повітряній подушці» тощо.

Процес становлення ВМС України складається з трьох етапів. 1-й — створ. у 1992 організац. групи, яка приступила до формування органів упр. ВМС. З наявних сил (фрегат «Гетьман Сагайдачний», корабель спец. призначення «Славутич», малий десант. корабель на повітряній подушці «Донецьк») була сформована перша бригада надвод. кораблів.

2-й — розподіл Чорномор. флоту, в результаті якого було прийнято 41 бойовий корабель та катер, 101 судно забезпечення, 20 літаків, 44 гелікоптери, 13 команд. пунктів, 301 військ. містечко, 47 складів, 81 причал, 14 об'єктів культури. На їх базі сформовані з'єднання та

частини бойового складу ВМС і системи забезпечення. З-й — створення ВМС, які б відповідали сучас. вимогам. При цьому ВМС звільняються від кораблів, авіац. техніки та надлишкового майна, які вислужили встановлені терміни експлуатації; оптимізується їхня організаційно-штатна структура, системи тилового та тех. забезпечення. Пост головнокомандувача ВМС України займали: Б. Кожин (1992– 93), **В. Безкоровайний** (1993– 96), М. Єжель (1996–2003), І. Князь (від 2003).

Рекомендована література

1. Гаккель А. и др. История военно-морского искусства. Ленинград, 1980;
2. Кравцевич В. Украинский державный флот. К., 1992;
3. Широкоград А. Оружие отечественного флота. Минск; Москва, 2001.

В. С. Корендович

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Військово-морські сили (ВМС) / В. С. Корендович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-34486>. – Останнє поновлення : 2025.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).